
This is the **published version** of the master thesis:

Adroher Bernal, Pol; de Dios Marcer, José María (tut.). *Tutela judicial efectiva i Estat de Dret a la Unió Europea*. (Universitat Autònoma de Barcelona), 2025 (Integració Europea)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/323880>

under the terms of the license.

UAB

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

MÀSTER UNIVERSITARI EN INTEGRACIÓ EUROPEA

Curs 2024-2025

TREBALL DE FINAL DE MÀSTER

“Tutela Judicial Efectiva i Estat de Dret a la Unió Europea”

Autor: Pol Adroher Bernal

Tutor: Josep Maria de Dios Marcer

Campus de la UAB, 20 de juny de 2025

Resum

Aquest estudi analitza el dret a la tutela judicial efectiva a la Unió Europea, centrant-se en la seva manifestació en l'article 47 de la CDFUE i l'article 19 del TUE, i la seva interrelació jurisprudencial. Es posa èmfasi en la independència judicial com a pilar fonamental de l'Estat de Dret i el paper crucial dels jutges nacionals com a garants del Dret de la Unió. A més, s'exploren els mecanismes de control del TJUE, com la qüestió prejudicial i el recurs per incompliment, per salvaguardar aquests valors.

Resumen

Este estudio analiza el derecho a la tutela judicial efectiva en la Unión Europea, centrándose en su manifestación en el artículo 47 de la CDFUE y el artículo 19 del TUE, y su interrelación jurisprudencial. Se pone énfasis en la independencia judicial como pilar fundamental del Estado de Derecho y el papel crucial de los jueces nacionales como garantes del Derecho de la Unión. Además, se exploran los mecanismos de control del TJUE, como la cuestión prejudicial y el recurso por incumplimiento, para salvaguardar estos valores.

Abstract

This study analyses the right to effective judicial protection in the European Union, focusing on its manifestation in article 47 of the CDFUE and article 19 of the TUE, and its jurisprudential interrelation. The emphasis is placed on judicial independence as a fundamental pillar of the rule of law and the crucial role of national judges as guarantors of the Union law. In addition, the mechanisms of control of the CJEU, such as the preliminary question and the appeal for non-compliance, are explored to safeguard these values.

Paraules clau

Tutela judicial efectiva, Independència Judicial, Estat de Dret, Jutges Nacionals, Dret de la Unió Europea

Palabras clave

Tutela judicial efectiva, Independencia Judicial, Estado de Derecho, Jueces Nacionales, Derecho de la Unión Europea

Keywords

Effective judicial protection, Judicial Independence, Rule of Law, National Judges, European Union Law

Índex

Introducció.....	4
1. Anàlisi conceptual del dret a la tutela judicial efectiva	6
1.1 El jutge com a Poder Equilibrador	9
2. El paper del jutge nacional en la tutela judicial efectiva del Dret de la Unió Europea.....	12
2.1 El jutge nacional com a última garantia ciutadana	13
2.2 El diàleg judicial entre tribunals	14
2.3 Competència processal exclusiva dels Estats membres	14
3. Estat de Dret i Tutela Judicial Efectiva	17
3.1 Independència judicial	18
3.2 Els mecanismes de control i la salvaguarda de l'Estat de Dret a la UE	21
Conclusions	25
Bibliografia.....	26

Introducció

Aquest Treball de Final de Màster té per objecte l'anàlisi de la tutela judicial efectiva en el sistema jurídic de la Unió Europea. L'estudi se centra específicament en la interpretació evolutiva dels articles 47 de la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea (CDFUE) i 19.1 del Tractat de la Unió Europea (TUE). També, es posa èmfasi en el paper desenvolupat pel Tribunal de Justícia de la Unió Europea (TJUE) en el reforçament d'aquest dret fonamental a través de la seva jurisprudència i com aquest ha consolidat la independència judicial i l'Estat de Dret com a pilars vertebradors de l'ordenament jurídic europeu.

La rellevància d'aquest estudi rau en la necessitat de salvaguardar els valors fundacionals de la Unió davant de desafiaments actuals, com el sorgiment del populisme il·liberal i el deteriorament de la independència judicial en alguns Estats membres, evidenciat pels informes de l'Estat de Dret de la Comissió. La recerca és fonamental per comprendre com el sistema jurídic europeu, desproveït d'un poder judicial "federal" en el sentit clàssic, es recolza en la confiança mútua i la capacitat dels jutges nacionals per garantir l'aplicació uniforme del Dret de la Unió i la protecció dels drets ciutadans, assegurant així el bon funcionament del mercat interior i la cooperació judicial.

La investigació parteix de la hipòtesi central que la jurisprudència del TJUE, mitjançant una interpretació expansiva i teleològica dels articles 47 de la CDFUE i 19 del TUE, ha reforçat significativament la tutela judicial efectiva i la independència judicial com a pilars fonamentals de l'Estat de Dret a la Unió Europea. Aquesta evolució jurisprudencial ha atorgat un paper crucial als jutges nacionals com a garants primaris del Dret de la Unió, fins i tot en àmbits tradicionalment considerats de competència exclusiva estatal.

L'objectiu principal consisteix a demostrar com aquesta construcció jurisprudencial ha permeat àrees del Dret nacional que tradicionalment es consideraven fora de l'àmbit d'aplicació del Dret de la Unió pel TJUE, com l'administració judicial dels Estats membres.

Per respondre a aquesta hipòtesi, l'estudi s'estructurarà en diverses seccions. Primer, s'analitzarà conceptualment el dret a la tutela judicial efectiva, la seva manifestació en l'article 47 de la CDFUE i l'article 19 del TUE, i la seva interrelació jurisprudencial, vinculant-la amb la independència judicial i l'Estat de Dret. Posteriorment, es profunditzarà en la funció essencial del jutge nacional com a garant del Dret de la Unió i "última garantia ciutadana", així com les dimensions externa i interna de la seva independència judicial. Finalment, s'exploraran els mecanismes de control del TJUE, com la qüestió prejudicial i el recurs per incompliment, que permeten salvaguardar aquests principis fonamentals i assegurar el diàleg judicial, sense oblidar els límits a l'autonomia processual dels Estats membres mitjançant els principis d'equivalència i efectivitat.

La metodologia emprada combina l'anàlisi doctrinal amb l'estudi jurisprudencial, utilitzant un enfocament jurídic que integra elements de Dret constitucional comparat i Dret de la Unió Europea. Pel que fa a les fonts primàries, s'ha realitzat un estudi exhaustiu de la jurisprudència del TJUE, especialment de les sentències emblemàtiques en matèria de tutela judicial efectiva i independència judicial.

Les fonts secundàries inclouen la doctrina especialitzada en Dret de la Unió Europea, amb especial atenció als treballs de referència en matèria de tutela judicial efectiva i independència judicial, així com els informes institucionals sobre l'Estat de Dret elaborats per la Comissió Europea i altres organismes europeus. Finalment, s'han consultat fonts normatives primàries, incloent-hi els Tractats, la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea, i la legislació secundària rellevant en matèria de cooperació judicial i protecció dels drets fonamentals.

1. Anàlisi conceptual del dret a la tutela judicial efectiva

L'anàlisi conceptual del dret a la tutela judicial efectiva, tal com es manifesta en l'article 47 de la CDFUE i l'article 19 del TUE, juntament amb la seva interrelació jurisprudencial, revela una complexa xarxa de principis i garanties destinats a salvaguardar l'estat de dret i la independència judicial a la Unió Europea. Aquesta anàlisi posa en relleu com el Tribunal de Justícia de la Unió Europea ha interpretat i aplicat aquests articles per protegir els drets dels particulars i assegurar el funcionament adequat del sistema judicial de la Unió.

Tota persona els drets i les llibertats de la qual garantits pel Dret de la Unió hagin estat violats té dret a la tutela judicial efectiva respectant les condicions establertes en el present article.

Tota persona té dret al fet que la seva causa sigui considerada equitativament i públicament i dins d'un termini raonable per un jutge independent i imparcial, establert prèviament per la llei. Tota persona podrà fer-se aconsellar, defensar i representar.

Es prestarà assistència jurídica gratuïta als qui no disposin de prous recursos sempre que aquesta assistència sigui necessària per a garantir l'efectivitat de l'accés a la justícia.

L'art 47 de la CDFUE reconeix el dret a la tutela judicial efectiva i, amb especial èmfasi, a un jutge independent i imparcial. S'aplica a totes les persones els drets i llibertats de les quals garantits pel Dret de la Unió hagin estat violats. Aquest dret es considera un principi general del Dret de la Unió i un concepte autònom del Dret primari de la Unió, que emana de les tradicions constitucionals comunes als Estats membres i que també es consagra als articles 6 i 13 del Conveni Europeu de Drets Humans¹.

Els Estats membres establiran les vies de recurs necessàries per a garantir la tutela judicial efectiva en els àmbits coberts pel Dret de la Unió.

L'article 19.1 TUE estableix que el TJUE ha de garantir el respecte del dret en la interpretació i aplicació dels Tractats². El segon paràgraf de l'article 19.1 del TUE exigeix als Estats membres que estableixin les vies de recurs necessàries per garantir la tutela judicial efectiva en els àmbits coberts pel Dret de la Unió. Aquest article obliga els Estats membres a establir les vies de recurs necessàries per garantir la tutela judicial efectiva en els àmbits coberts pel Dret de la Unió. Aquest article es refereix de manera més concreta

¹ García-Valdecasas Dorrego, M. J., "El Tribunal de Justicia, centinela de la independencia judicial desde la sentencia Asociación sindical de jueces portugueses", Revista Española de Derecho Europeo, núm. 72, 2019, pp. 75-96.

² TJUE, Inspektorat kam Visshia sadeben savet (Assumptes acumulats C-313/23, C-316/23 i C-332/23), Sentència del Tribunal de Justícia (Sala Primera), 30 d'abril de 2025, ECLI:EU:C:2025:303.

al valor de l'Estat de Dret proclamat a l'article 2 del TUE³. Aquest article no només s'aplica al TJUE, sinó també als tribunals nacionals que actuen en els àmbits coberts pel Dret de la Unió.

L'article 19 té un àmbit d'aplicació més ampli, ja que no depèn necessàriament de si els Estats membres estan implementant el Dret de la Unió en el sentit de l'article 51 de la CDFUE. El TJUE ha especificat que l'article 19 s'aplica als “àmbits coberts pel Dret de la Unió”, independentment de la situació en què els Estats membres apliquin aquest dret⁴. Això implica que, fins i tot si una mesura nacional no està directament relacionada amb la implementació del Dret de la Unió, l'article 19 pot ser aplicable si l'òrgan judicial en qüestió ha de resoldre qüestions relacionades amb la interpretació o aplicació del Dret de la Unió⁵. Mentre que l'article 47 de la CDFUE s'aplica quan hi ha una connexió directa amb l'aplicació del dret de la UE, l'article 19 del TUE actua com una disposició més àmplia, aplicable a tots els àmbits coberts, independentment de si un estat membre està aplicant directament el dret de la Unió.

El TJUE ha adoptat una interpretació autònoma de l'article 19 TUE, considerant-lo com una norma amb un abast propi que va més enllà de l'àmbit de la CDFUE. Aquesta interpretació permet al Tribunal examinar el compliment de la tutela judicial efectiva per part dels Estats membres, fins i tot en situacions on l'article 47 de la CDFUE no seria aplicable. Aquesta interpretació es basa en la connexió directa entre el dret de la tutela judicial efectiva i el valor de l'Estat de Dret. L'exigència que els òrgans jurisdiccionals nacionals compleixin amb els requisits de la tutela judicial, inclosa la independència judicial. I, en especial, la idea que la missió de garantir el control judicial correspon també als jutges nacionals⁶.

Tot i l'àmbit d'aplicació més ampli, el TJUE sovint l'interpreta en connexió amb l'article 47 de la CDFUE. Aquesta crossa es fa servir com a eina per a la interpretació de l'article 19, proporcionant informació útil sobre la implementació concreta del principi de tutela judicial efectiva, amb el principi d'independència del poder judicial com a component crucial. Això significa que, tot i que els dos articles tenen un abast diferent, comparteixen l'objectiu comú de garantir la tutela judicial efectiva i la independència judicial com a pilars de l'Estat de Dret a la Unió Europea.

El TJUE ha interpretat que l'article 19 TUE atribueix el paper de garantir el control judicial no només al mateix Tribunal, sinó també als jutges nacionals⁷. Aquesta interpretació es basa en la idea que la tutela judicial efectiva està estretament vinculada amb el valor de l'Estat de Dret, proclamat a l'article 2 del TUE. Els òrgans jurisdiccionals

³ Ugartemendia Eceizabarrena, J. I., "Tutela judicial efectiva y Estado de derecho en la Unión Europea y su incidencia en Administración de Justicia de los Estados miembros", *Teoría y Realidad Constitucional*, núm. 46, 2020, pp. 309-341.

⁴ Conclusions de l'Advocat General Tanchev, Comissió/Polònia, C-619/18, EU:C:2019:325, 11 d'abril de 2019, ap. 58. L'Advocat General Tanchev, en les conclusions presentades en l'assumpte Comissió/Polònia també va posar de manifest que, en virtut de la sentència ASJP, “[...] l'article 19 TUE, apartat 1, constitueix una regla autònoma dirigida a garantir que les mesures nacionals s'ajustin a les exigències de la tutela judicial efectiva...”

⁵ Ibid., ap. 58.

⁶ Badet, L., "À propos de l'article 19 du TUE, pierre angulaire de l'action de l'Union Européenne pour la sauvegarde de l'État de droit", *Cahiers de droit européen*, vol. 56, núm. 1, 2020, pp. 57-106.

⁷ TJUE, *Slowakische Republik contra Achmea BV*, C-284/16, Sentència del Tribunal de Justícia (Sala Gran), 6 de març de 2018, ECLI:EU:C:2018:158.

nacionals que actuen en àmbits coberts pel Dret de la Unió han de complir amb les exigències de la tutela judicial efectiva, entre les quals destaca la independència judicial. Aquesta independència es considera una garantia inherent a la missió de jutjar. És tal la comprensió del Tribunal de l'article com a un paràmetre de control del dret de la Unió, que l'ha usat fins i tot en àmbits que són competència exclusiva dels estats, com ara la regulació de l'administració de justícia. Aquesta interpretació suposa una sort de transformació des dels tribunals nacionals als de la Unió.

El TJUE ha desenvolupat una “seqüència argumental” en la seva jurisprudència que connecta la tutela judicial efectiva amb l'Estat de Dret i la independència judicial. Aquesta seqüència es basa en tres idees: (a) la missió de garantir el control judicial correspon als jutges nacionals; (b) hi ha un vincle inseparable entre la tutela judicial efectiva i l'Estat de Dret; i (c) els òrgans jurisdiccionals nacionals han de complir les exigències de la tutela judicial, inclosa la independència judicial⁸. La independència judicial és un requisit primordial per garantir la tutela judicial efectiva⁹. El Tribunal ha utilitzat l'article 19 com una sort de “mur de contenció” contra les mesures nacionals que puguin afectar la independència judicial¹⁰.

Per a il·lustrar alguns dels exemples de la construcció dels elements que formen la interpretació del dret a la tutela judicial efectiva, cal mencionar un dels primers casos on la tutela judicial efectiva es va reconèixer com a un aspecte fonamental del dret de la Unió, *Associação Sindical dos Juizes*¹¹. El Tribunal va afirmar la importància de la independència judicial com a component essencial de la tutela judicial efectiva i va establir una interpretació autònoma de l'article 19 del TUE, separada de l'article 47 de la CDFUE. Aquesta sentència va obrir la porta al control de la Unió sobre mesures nacionals que afecten la independència judicial¹²¹³. És necessari comentar també el cas *Comissió/Polònia*. Aquesta sentència va examinar la conformitat de les reformes judicials poloneses amb el dret a la tutela judicial efectiva¹⁴.

El dret de la Unió gaudeix de mecanismes per a protegir aquest dret. El TJUE utilitza tant la qüestió prejudicial com el recurs per incompliment per controlar les mesures nacionals que s'oposen a la tutela judicial efectiva¹⁵. La qüestió prejudicial permet als tribunals nacionals preguntar al TJUE sobre la interpretació del Dret de la Unió. El recurs per incompliment permet a la Comissió Europea o a un altre Estat membre impugnar les mesures nacionals que no compleixen el Dret de la Unió. El TJUE també utilitza mesures provisionals per assegurar que els Estats membres compleixin amb les seves obligacions en matèria de tutela judicial efectiva.

⁸ Tajadura Tejada, J., "El populismo iliberal contra el Estado de Derecho: la defensa europea de la independencia judicial", *Araucaria*, vol. 25, núm. 53, 2023, pp. 409-431.

⁹ Múltiples sentències: *Comissió/Polònia* (C-192/18), ap. 103; ASJP, ap. 37; Minister for Justice, ap. 52; *Comissió/Polònia* (C-619/18), ap. 55; ATJ *Comissió/Polònia* (C-791/19 R), ap. 31.

¹⁰ Ugartemendia Eceizabarrena, op. cit.

¹¹ TJUE, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses* [d'ara endavant ASJP], C-64/16, 27 de febrer de 2018, ECLI:EU:C:2018:117.

¹² Campos Sánchez-Bordona, M., "La protección de la independencia judicial en la jurisprudencia del Tribunal de Justicia de la Unión Europea", pp. 14 i ss.; Zinonos, P., "Judicial Independence & National Judges in the Recent Case Law of the Court of Justice", *European Public Law*, vol. 4, 2019, pp. 618 i ss.

¹³ TJUE, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH contra Bundesrepublik Deutschland*, C-279/09, Sentència del Tribunal de Justícia (Sala Segona), 22 de desembre de 2010, ECLI:EU:C:2010:811. Aplica el dret a la tutela judicial efectiva també a les persones jurídiques.

¹⁴ TJUE, *Comissió/Polònia*, C-619/18, 24 de juny de 2019, ECLI:EU:C:2019:531.

¹⁵ Ugartemendia Eceizabarrena, op. cit.

La jurisprudència del TJUE ha configurat un sistema robust per protegir la tutela judicial efectiva i la independència judicial a la Unió Europea. Mitjançant la interpretació dels articles 47 CDFUE i 19 TUE, el Tribunal ha establert un marc legal que obliga els Estats membres a garantir un poder judicial independent i eficaç, assegurant així la protecció dels drets dels ciutadans i el manteniment de l'estat de dret a la Unió. La interrelació entre els articles 47 i 19, juntament amb la interpretació del TJUE, ha donat lloc a una protecció més sòlida de la independència judicial, especialment en el context de les reformes judicials nacionals¹⁶.

1.1 El Jutge com a Poder Equilibrador

L'Estat de Dret, proclamat a l'article 2 del TUE, exigeix que tots els poders de l'Estat, inclòs el legislatiu i l'executiu, estiguin sotmesos a la llei. El jutge, com a intèrpret i aplicador de la llei, té la responsabilitat de vetllar perquè aquest principi es compleixi i de corregir qualsevol desviació¹⁷. En relació amb la tutela judicial efectiva i l'Estat de Dret, el concepte de jutge com a poder equilibrador emergeix com un element crucial per a la salvaguarda dels valors democràtics i els drets fonamentals a la Unió Europea. El jutge, en aquest paper, actua com a contrapès davant dels altres poders de l'Estat, assegurant que la llei es compleixi i que els drets dels ciutadans estiguin protegits¹⁸.

Els jutges nacionals són els primers responsables de garantir que els ciutadans tinguin accés a una justícia efectiva en els àmbits coberts pel dret de la Unió¹⁹. Aquesta tutela judicial efectiva inclou el dret a un procés equitatiu, a la defensa, i a ser jutjat per un tribunal independent i imparcial²⁰. Aquest paper és especialment rellevant en el context de la Unió Europea, on el jutge ha de garantir que els Estats membres respectin els drets establerts als tractats i a la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea. La tasca a desenvolupar pel jutge nacional gaudeix de tal transcendència que el TJUE ha establert que les mesures nacionals que puguin afectar la independència judicial poden ser objecte de control a la llum del Dret de la Unió²¹. El TJUE, en aquest context, pot ser considerat com un “tribunal constitucional federal” que vetlla, entre altres funcions, per la protecció dels valors fonamentals de la Unió²². Aquest control serveix com a mecanisme per

¹⁶ TJUE, European Commission contra Republic of Poland, C-619/18, Sentència del Tribunal de Justícia (Sala Gran), 24 de juny de 2019, ECLI:EU:C:2019:531, ap. 55. “... l'Estat membre havia incomplert les obligacions que li incumbeixen en virtut de l'art. 19 TUE, apt. 1, paràgraf segon, en relació amb l'art. 47 de la Carta, «d'una banda en reduir l'edat de jubilació dels jutges del Sąd Najwyższy (Tribunal Suprem, Polònia) i aplicar aquesta mesura als jutges d'aquest Tribunal en exercici nomenats abans del 3 d'abril de 2018 i, d'altra banda, en atribuir al President de la República la facultat discrecional per a prorrogar la funció jurisdiccional en actiu dels jutges d'aquest Tribunal una vegada aconseguida la nova edat de jubilació.»”

¹⁷ Tajadura Tejada, op. cit.

¹⁸ Afroukh, M., Droits et libertés fondamentaux, París, PUF, 2023.

¹⁹ TEDH, Bellet contra França, Requeriment núm. 23805/94, Sentència de la Cambra, 4 de desembre de 1995, ECLI:CE:1995:1204ECCHR23805.

²⁰ TEDH, De Cubber contra Bèlgica, Requeriment núm. 9186/80, Sentència (Sala), 26 d'octubre de 1984, sèrie A núm. 86.

²¹ Decisió Marc del Consell, de 13 de juny de 2002, relativa a l'ordre de detenció europea i als procediments de lliurament entre Estats membres, DO 2002, L 190, p. 1.

²² Ugartemendia Eceizabarrena, op. cit.

²³ La consideració d'òrgan jurisdiccional en el sentit definit pel Dret de la Unió exigeix el compliment d'una sèrie de requisits: origen legal de l'òrgan, el caràcter permanent d'aquest, l'obligatorietat de la seva

assegurar que els Estats membres no adoptin mesures que puguin comprometre el valor de l'Estat de Dret i la tutela judicial efectiva.

En aquest sentit, el jutge nacional juga un paper fonamental en el mecanisme de qüestió prejudicial (art. 267 TFUE), l'instrument en essència per a garantir la correcta interpretació i aplicació del Dret de la Unió per part dels Estats membres i la seva administració judicial. Per tant, es pot afirmar que el jutge nacional és essencial en l'engranatge que fa evolucionar el dret de la UE. La independència judicial és un requisit per a poder usar aquest mecanisme. Al mateix temps, el TJUE exerceix un control sobre les mesures nacionals que afecten la independència judicial a través del recurs per incompliment. Aquest control ha permès al TJUE actuar com a contenció contra les mesures que erosionen l'Estat de Dret i la independència del poder judicial a diversos Estats membres²⁴. Els tribunals nacionals poden dialogar, acció essencial del desenvolupament jurídic, amb el TJUE per assegurar una interpretació uniforme del Dret de la Unió a través d'aquest mecanisme, contribuint al fet que la protecció judicial sigui igual per a tots els ciutadans de la Unió. D'afegit a l'aplicació material uniforme del Dret de la Unió, la importància de la percepció que els ciutadans tenen sobre la independència judicial és essencial. En especial, per a la constant construcció de la legitimitat de la impermeabilitat dels òrgans jurisdiccionals davant d'elements externs o sobre la seva neutralitat en els litigis.

En aquesta direcció, un element essencial per a l'aplicació uniforme del Dret de la Unió és la cooperació judicial entre Estats membres. Aquesta es basa en la confiança mútua en els seus sistemes judicials. Aquest element pressuposa que tots els Estats membres comparteixen uns valors comuns, incloent-hi el respecte per l'Estat de Dret i la independència judicial²⁵. Si aquesta confiança es veu minada, la cooperació judicial es dificulta. Els jutges nacionals, mitjançant l'aplicació rigorosa del dret i els valors de la Unió, actuen com un contrapès en la cooperació judicial, especialment en matèria penal. Per exemple, en el cas de l'ordre de detenció europea, si un jutge nacional té dubtes sobre el respecte dels drets fonamentals en l'estat emissor, pot negar-se a l'execució de l'ordre. Aquesta capacitat d'actuar com a filtre és fonamental per a la protecció dels drets dels ciutadans europeus i garanteix que la cooperació judicial no es faci a costa de la vulneració dels drets fonamentals²⁶.

El jutge ha de ser protegit contra qualsevol mena d'ingerència externa, ja sigui per part del poder legislatiu, executiu o qualsevol altre actor. Les decisions judicials han de ser resultat de l'aplicació del Dret, i no de pressions o influències externes. Perquè el jutge pugui exercir el seu paper de poder equilibrador, és fonamental que gaudeixi de la confiança i legitimitat dels ciutadans. Les mesures que afectin la independència judicial han de ser objecte d'un escrutini rigorós per evitar que es pugui posar en dubte la seva imparcialitat i la seva integritat. En el context de l'auge del populisme il·liberal, el poder judicial, i especialment el jutge, adquireix una importància cabdal com a contrapès al

jurisdicció, la naturalesa contradictòria del procediment i l'aplicació de normes jurídiques per part de l'òrgan, així com la independència d'aquest.

²⁴ Martín y Pérez de Nanclares, J., "La Unión Europea como comunidad de valores: a vueltas con la crisis de la democracia y del Estado de Derecho", *Teoría y Realidad Constitucional*, núm. 43, 2019, pp. 121-159.

²⁵ Comissió/Polònia (C-619/18), op. cit., ap. 42, referint-se a Wightman i altres, 10 de desembre de 2018, ap. 63 (en la qual l'esmentada idea es vincula amb la dada que, "*com es desprèn de l'article 49 TUE, que preveu la possibilitat que qualsevol Estat europeu sol·liciti l'ingrés com a membre de la Unió, aquesta es compon d'Estats que s'han adherit lliure i voluntàriament als valors comuns proclamats en l'article 2 TUE, els respecten i es comprometen a promoure'ls*").

²⁶ TJUE, Minister for Justice and Equality, C-277/11, 25 de juliol de 2018. ECLI:EU:C:2012:744

poder polític. El jutge ha de ser capaç de defensar l'Estat de Dret i els drets fonamentals, fins i tot davant de mesures adoptades per governs que puguin posar en perill aquests valors. No obstant això, aquesta independència judicial és bidireccional i requereix límits tant interns com externs. El jutge ha de ser curós en no interferir en els altres poders, i centrar-se en els àmbits propis del poder judicial. El límit de la ingerència ha de ser *ad intra* (no interferència al poder judicial) i *ad extra* (no interferència del poder judicial).

2. El paper del jutge nacional en la tutela judicial efectiva del Dret de la Unió Europea

El poder legislatiu i executiu de la Unió Europea presenten característiques que els distingeixen nítidament dels seus Estats membres. El sistema de producció normativa europeu opera a través d'un complex procediment que involucra les tres institucions, Parlament Europeu, Consell i Comissió Europea, i que genera un ordenament jurídic supranacional amb primacia sobre els drets nacionals. Tanmateix, aquest poder legislatiu *sui generis* no troba un homòleg en un poder judicial federal o supranacional equivalent.

La construcció europea ha generat un sistema jurídic d'una singularitat extraordinària que difereix radicalment dels models constitucionals tradicionals. Aquesta singularitat es manifesta, de manera especialment evident, en la configuració del seu sistema de poders i, particularment, en l'absència d'un poder judicial propi de la Unió Europea. En el sentit tradicional teòric de la separació de poders de Montesquieu²⁷ la Unió no té poder judicial. La UE es recolza fonamentalment en els sistemes judicials nacionals per garantir l'aplicació efectiva del Dret de la Unió. El TJUE no és un Tribunal Suprem europeu en sentit estricte, sinó que exerceix funcions específiques d'interpretació i control, sense disposar d'una jurisdicció general sobre tots els assumptes relacionats amb el Dret de la Unió²⁸.

Aquesta arquitectura institucional converteix l'administració de justícia dels Estats membres i els jutges nacionals en elements absolutament essencials per al funcionament del sistema jurídic europeu. Els jutges nacionals no són simplement col·laboradors ocasionals del sistema europeu, sinó que constitueixen els autèntics garants del Dret europeu en totes les seves dimensions no només dels drets fonamentals, sinó de la totalitat de l'ordenament jurídic de la Unió²⁹. Esdevenen, així, els responsables directes de l'aplicació i interpretació del Dret de la Unió Europea en totes aquelles qüestions que hi tinguin vinculació, exercint una funció que transcendeix àmpliament la seva condició de jutges de l'ordenament intern. Aquesta responsabilitat els situa en una posició de singular importància dins de la construcció europea, ja que de la seva actuació depèn, en gran manera, l'efectivitat real del projecte d'integració jurídica europea³⁰.

²⁷ Montesquieu, *El espíritu de las leyes* (trad. José A. González), Madrid, Alianza Editorial, 1987 (obra original de 1748).

²⁸ Magnotta, M. R., "La organización del poder judicial y las relaciones entre jueces ordinarios y tribunal constitucional en los estados miembros de la unión europea" (trad. F. J. Durán Ruiz), *Revista de Derecho Constitucional Europeo*, núm. 17, 2012.

²⁹ Magaldi, N., "La construcción de un Poder Judicial europeo y las garantías de su independencia", *Revista española de derecho constitucional*, núm. 125, 2022, pp. 127-157.

³⁰ Lenaerts, K., "La Unión Europea como un ordenamiento basado en el Derecho, que contribuye a la paz y la estabilidad internacional", *Tribunal Constitucional d'Espanya*, 2019.

2.1 El jutge nacional com a última garantia ciutadana

En aquest context institucional, el jutge nacional emergeix com la garantia del ciutadà³¹ europeu davant de la correcta creació o generació, aplicació i interpretació del dret tant nacionals com de la Unió. La tutela judicial efectiva es converteix així en l'instrument fonamental per evitar l'arbitrarietat del poder i per garantir el respecte dels drets dels justiciables. Aquesta funció de garant suprem adquireix una importància cabdal: els tribunals constitueixen l'únic lloc on els ciutadans poden recórrer contra les normes per tal de garantir el respecte dels seus drets, així com sol·licitar la nul·litat d'aquestes. És precisament en aquest punt on comença el diàleg judicial característic del sistema europeu: el ciutadà inicia el seu procediment davant el jutge nacional, qui pot plantejar una qüestió prejudicial al TJUE, i aquest retorna la interpretació que permet al jutge nacional resoldre definitivament el litigi³². Aquest circuit de protecció evidencia la centralitat del jutge nacional en el sistema de garanties europeu. Sense la seva intervenció activa i compromesa, el ciutadà europeu quedaria desprotegit davant les vulneracions dels seus drets, ja que l'accés directe al TJUE està limitat a supòsits molt específics i excepcionals.

Dels Tractats es pot interpretar la configuració d'un sistema de control judicial descentralitzat que atribueix la responsabilitat de garantir la tutela judicial no només al TJUE, sinó també, i de manera especial, als tribunals nacionals. Aquesta arquitectura institucional converteix els jutges nacionals en autèntics "jutges de dret comú del dret de la Unió"³³, establint una responsabilitat compartida entre la jurisdicció europea i les jurisdiccions nacionals. Aquesta concepció implica que el jutge nacional no actua com a simple aplicador de normes externes quan interpreta i aplica el Dret de la Unió, sinó que exerceix una funció jurisdiccional pròpia i autònoma dins del sistema jurídic europeu. La seva tasca no es limita a l'aplicació mecànica de les normes europees, sinó que inclou la garantia dels drets que aquest ordenament confereix als justiciables, la interpretació del Dret de la Unió d'acord amb els principis i valors europeus, i la seva integració harmònica amb l'ordenament jurídic nacional. Aquesta dualitat funcional del jutge nacional, jutge de l'ordenament intern i jutge del Dret de la Unió, constitueix un dels pilars fonamentals sobre els quals se sustenta l'edifici jurídic europeu. Sense la participació activa i compromesa dels jutges nacionals, el Dret de la Unió es convertiria en una construcció teòrica sense efectivitat pràctica³⁴. Seria incapaç de protegir els drets dels ciutadans europeus.

A diferència d'altres sistemes "federals" on existeixen tribunals constitucionals o suprems amb competència específica per al control de constitucionalitat, el sistema europeu distribueix aquesta funció entre els jutges nacionals i el TJUE a través del mecanisme

³¹ TJUE, DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH, op. cit. [nota 11], sobre el dret a la tutela judicial efectiva de les persones jurídiques.

³² Armijo, A. B. & Mendaña, N. M., "La cuestión prejudicial y otras formas de diálogo con el tribunal de justicia de la unión europea. La singular participación de los jueces españoles", *Justicia administrativa: revista de derecho administrativo*, núm. 53, 2011, pp. 41-72.

³³ Gutiérrez-Fons, J. A., "El Tribunal de Justicia y la Unión Europea como 'una unión de valores'", *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, núm. 76, 2023, pp. 11-28.

³⁴ Martín Rebollo, L. Sobre el papel del juez nacional en la aplicación del derecho europeo y su control. *Revista De Administración Pública*, (200) 2016, 173-192.

cooperatiu de la qüestió prejudicial³⁵. Aquesta distribució fa que cada jutge nacional esdevingui un potencial garant de la supremacia i efectivitat del Dret de la Unió.

2.2 El diàleg judicial entre tribunals

El funcionament del mecanisme de la qüestió prejudicial genera un autèntic “diàleg de jutge a jutge”³⁶ entre el TJUE i els tribunals nacionals. Aquest diàleg no és jeràrquic, sinó cooperatiu, i es basa en la confiança mútua i el respecte recíproc entre les diferents jurisdiccions que integren l'espai judicial europeu³⁷. El jutge nacional conserva la seva autonomia per decidir si és necessari plantejar una qüestió prejudicial i per formular les preguntes que considera pertinents. El TJUE, per la seva banda, proporciona la interpretació del Dret de la Unió sense imposar la solució concreta del litigi, que resta en mans del jutge nacional³⁸. Aquesta distribució de competències assegura el respecte de l'autonomia processual dels Estats membres mentre garanteix la uniformitat interpretativa del Dret europeu³⁹.

La garantia que els jutges no estiguin exposats a procediments disciplinaris o sancions per haver plantejat una qüestió prejudicial i l'aplicació de la interpretació del TJUE constitueix un element essencial per al bon funcionament d'aquest mecanisme. Aquesta protecció és inherent a la independència judicial i resulta indispensable per assegurar que els jutges nacionals puguin exercir lliurement la seva funció de cooperació amb el TJUE. Qualsevol amenaça o represàlia contra un jutge per haver recorregut al mecanisme de la qüestió prejudicial no només vulnera la seva independència individual, sinó que compromet el funcionament del sistema judicial europeu en conjunt. Per aquesta raó, el TJUE ha estat especialment vigilant en la protecció d'aquesta garantia, considerant-la com un element nuclear de la tutela judicial efectiva⁴⁰.

2.3 Competència processal exclusiva dels Estats membres

Els Estats membres mantenen la competència per determinar les normes processals aplicables a les accions judicials que es desenvolupen davant els seus tribunals, incloent-hi aspectes com la legitimació activa, els terminis, les formes processals i els mitjans de prova⁴¹. Aquesta autonomia processual és expressió de la diversitat institucional que caracteritza el sistema jurídic europeu i permet adaptar els procediments judicials a les particularitats de cada ordenament nacional⁴². Tanmateix, aquesta autonomia no és

³⁵ Muñoz, W. R., "Prima i diritti e poi l'integrazione: cuestión prejudicial, identidad nacional y dialogo entre tribunales", *Revista Ítalo-española de Derecho procesal*, núm. 1, 2020, pp. 49-66.

³⁶ TJUE, Gerhard Köbler contra Republik Österreich, C-224/01, Sentència del Tribunal de Justícia, 30 de setembre de 2003. ECLI:EU:C:2003:513

³⁷ Lenaerts, K., op. cit.

³⁸ Ugartemendia Eceizabarrena, op. cit. p. 325.

³⁹ García-Valdecasas Dorrego, op. cit. pp. 85-90.

⁴⁰ TJUE, Energotehnica (MG), C-792/22, Sentència del Tribunal de Justícia (Sala Primera), 26 de setembre de 2024, ECLI:EU:C:2024:788.

⁴¹ Ugartemendia Eceizabarrena, op. cit. p. 330.

⁴² Tajadura Tejada, op. cit. pp. 420-425.

absoluta, sinó que troba els seus límits en les exigències derivades del Dret de la Unió⁴³. Les normes processals nacionals no poden atemptar contra el dret a la tutela judicial efectiva garantit pel Dret europeu, ni poden fer impossible o excessivament difícil l'exercici dels drets conferits per aquest ordenament⁴⁴. Per garantir que l'autonomia processual dels Estats membres no comprometi l'efectivitat del Dret de la Unió, la jurisprudència del TJUE ha desenvolupat dos principis fonamentals: el principi d'equivalència i el principi d'efectivitat⁴⁵.

El principi d'equivalència exigeix que les normes processals aplicables a les accions basades en el Dret de la Unió no siguin menys favorables que les que regeixen recursos similars de naturalesa purament interna. Aquest principi impedeix qualsevol discriminació entre els litigis basats en el Dret nacional i els que involucren el Dret europeu.

El principi d'efectivitat, per la seva banda, prohibeix que les normes processals nacionals facin impossible o excessivament difícil l'exercici dels drets conferits pel Dret de la Unió. Aquest principi té un abast més ampli que el d'equivalència, ja que pot comportar l'adaptació de les normes processals nacionals per assegurar la protecció efectiva dels drets europeus, fins i tot quan no existeixin recursos similars en l'ordenament intern.

L'aplicació d'aquests principis ha portat el TJUE a examinar nombroses normes processals nacionals per determinar si respecten les exigències de la tutela judicial efectiva⁴⁶. Aquest control jurisprudencial és especialment rellevant en àmbits com la legitimació de les associacions per defensar interessos col·lectius, els terminis de prescripció i caducitat, els requisits de forma i contingut de les demandes, i els sistemes de costes i assistència jurídica gratuïta⁴⁷. En el context específic de la independència judicial, la jurisprudència pot examinar si la interpretació de les normes processals nacionals restringeix excessivament la capacitat de les associacions de jutges per defensar la independència judicial⁴⁸. Aquest control és particularment important per assegurar que els jutges disposin dels instruments necessaris per protegir la seva independència davant d'amenaques o atacs⁴⁹.

La funció de protecció dels ciutadans situa el jutge nacional en una posició de particular responsabilitat dins del sistema europeu. La seva actuació no només afecta el cas concret que té plantejat, sinó que pot tenir repercussions per al desenvolupament i l'evolució del Dret de la Unió del tot, especialment quan les seves decisions esdevenen precedents que orienten l'actuació d'altres tribunals nacionals. El jutge nacional no exerceix una funció

⁴³ TJUE, Hayes i altres contra Kronenberger GmbH, C-323/95, Sentència del Tribunal de Justícia (Sala Primera), 20 de març de 1997, ECLI:EU:C:1997:116.

⁴⁴ TJUE, Asociația Forumul Judecătorilor din România i Asociația Mișcarea pentru Apărarea Statutului Procurorilor, C-53/23, Sentència del Tribunal de Justícia (Sala Primera), 8 de maig de 2024. ECLI:EU:C:2024:388

⁴⁵ TJUE, Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd contra Justitiekanslern, C-432/05, Sentència del Tribunal de Justícia (Gran Sala), 13 de març de 2007. ECLI:EU:C:2006:755

⁴⁶ TJUE, Gerhard Köbler, op. cit.

⁴⁷ Achútegui, E. R., "Tras la doctrina del TJUE: ¿sigue siendo santa la cosa juzgada?", Revista Aranzadi Doctrinal, núm. 4, 2017, pp. 139-145.

⁴⁸ Sánchez, S. I., "La independencia judicial como principio constitucional en la UE: los límites del control por el Tribunal de Justicia de la UE", Teoría y realidad constitucional, núm. 50, 2022, pp. 487-516.

⁴⁹ Escudero, M. L., "Primacía del derecho de la Unión Europea y sus límites en la jurisprudencia reciente del TJUE", Revista de Derecho Comunitario Europeo, vol. 23, núm. 64, 2019, pp. 787-825.

accessòria o complementària dins del sistema europeu, sinó que n'és un element constitutiu essencial. El projecte d'integració europea depèn, eminentment, de la qualitat, la independència i el compromís dels jutges nacionals amb els valors i principis europeus⁵⁰. És aquesta dependència estructural la que fa del paper del jutge nacional un tema d'importància cabdal per a la comprensió i l'evolució futura de la construcció europea.

⁵⁰ Comissió Europea, Informe sobre l'Estat de Dret 2024, 24 de juliol de 2024.

3. Estat de Dret i Tutela Judicial Efectiva

Tal com apunta Ugartemendia⁵¹, els drets fonamentals gaudeixen de dues vessants: una subjectiva i una d'objectiva. La primera fa referència a les pretensions, facultats o llibertats que els ciutadans poden fer valer en situacions concretes. Aquesta dimensió subjectiva es pot vincular a l'evolució històrica dels drets humans en diferents generacions: els drets de primera generació (civils i polítics), els de segona generació (econòmics, socials i culturals) i els de tercera generació (solidaritat, desenvolupament, pau i medi ambient)⁵². La segona encarna elements estructurals de l'organització del poder. Un deure de protecció i promoció dels drets fonamentals que s'articula a través de diversos mecanismes. La mateixa existència d'un control judicial efectiu per garantir el compliment del Dret de la Unió es considera inherent a un Estat de Dret així com a la resta de drets i valors de l'ordenament. Sense la possibilitat del vessant objectiu d'aquest dret fonamental s'esfondraria l'eina que obra com a límit a les mesures nacionals relatives a l'administració de justícia i que, alhora, possibilita un control d'uropeïtat⁵³.

L'Estat de Dret és un valor fonamental sobre el qual es fonamenta la Unió Europea, tal com recull l'article 2 del Tractat de la UE. Aquest principi vol ser el reflex d'una societat basada en la justícia i en el reconeixement de drets als justiciables, incloent-hi la possibilitat d'impugnar judicialment qualsevol resolució nacional que apliqui actes de la Unió⁵⁴. Així doncs, el TJUE ha establert reiteradament que l'article 19 TUE concreta i reforça aquest valor, tot enllaçant-lo directament amb la necessitat de garantir un control judicial efectiu⁵⁵. Aquesta tutela és inherent a l'Estat de Dret i, dins del marc jurídic de la Unió, són els tribunals nacionals els encarregats de l'aplicació en els àmbits coberts pel Dret de la UE⁵⁶.

En aquest sentit, el Tribunal ha posat de manifest que “els valors que recull l'article 2 TUE han estat identificats pels Estats membres, que els comparteixen. Defineixen la mateixa identitat de la Unió com a ordenament jurídic comú. Així doncs, la Unió ha d'estar en condicions de defensar-los dins dels límits de les atribucions que li confereixen els Tractats⁵⁷”. Aquesta afirmació subratlla el fet que aquests principis no són simplement declaracions de caràcter polític, sinó elements essencials que configuren l'ordre jurídic europeu i que requereixen una protecció efectiva.

Ha estat la Comissió⁵⁸ qui ha destacat reiteradament que el respecte a l'Estat de Dret és una condició indispensable per a la protecció dels drets fonamentals i la democràcia, així com per a garantir l'aplicació homogènia del dret de la Unió i el bon funcionament del mercat interior. Igualment, constitueix un element clau per a la creació d'un clima de

⁵¹ Ugartemendia Eceizabarrena, op. cit. p. 335.

⁵² Giró París J. Els Drets Humans des de la perspectiva de les generacions futures. *bioètica & debat* · 2009; 15(55): 15-19

⁵³ Díez-Picazo, L., *Sistema de derechos fundamentales*, 4a ed., Madrid, Civitas/Thomson Reuters, 2013, p. 20.

⁵⁴ Campos Sánchez-Bordona, op. cit. p. 14 i ss.

⁵⁵ ASJP, op. cit. ap. 30.

⁵⁶ Jurisprudència consolidada del TJUE: ASJP, ap. 36; Minister for Justice, ap. 51; A.K. i altres, ap. 114.

⁵⁷ TJUE, Hongria/Parlament i Consell, C-156/21, EU:C:2022:97, ap. 127; Polònia/Parlament i Consell, C-157/21, EU:C:2022:98, ap. 145.

⁵⁸ Comissió Europea, “Upholding the Rule of Law”. “El nucli de l'estat de dret és la protecció judicial efectiva, que requereix la independència, qualitat i eficiència dels sistemes de justícia nacionals.”

confiança entre els Estats membres, la qual cosa afavoreix tant les relacions econòmiques per a la inversió.

La jurisprudència del TJUE també ha remarcat que la confiança mútua entre els Estats membres, i especialment entre els seus sistemes judicials, es basa en la certesa que tots ells respecten els principis fonamentals de la Unió, recollits a l'article 2 TUE⁵⁹. D'aquesta confiança en deriven principis essencials com el reconeixement mutu de les resolucions judicials i la cooperació entre tribunals, pilars fonamentals per al manteniment d'un espai jurídic comú i sense fronteres interiors. A més, en una interpretació teleològica, el Tribunal ha utilitzat el valor de l'Estat de Dret com a referència fonamental per legitimar la seva pròpia jurisdicció i consolidar el marc jurídic de la UE com un sistema de protecció robust i cohesionador⁶⁰.

Un dels aspectes fonamentals de la tutela judicial efectiva és la seva vinculació estreta amb la independència judicial, ja que sense aquesta no pot haver-hi una garantia real de protecció dels drets. Aquesta dimensió estructural del dret a la tutela judicial efectiva ha estat subratllada tant pel TJUE com per la Comissió Europea, que ha posat de manifest que l'eficàcia dels sistemes de justícia depèn de la seva qualitat, independència i eficiència⁶¹. Aquest criteri s'ha vist reforçat en els informes anuals sobre l'Estat de Dret que la Comissió publica des de 2020, essent especialment crítics els de 2022 i 2023, on s'evidencia un deteriorament progressiu de la independència judicial en diversos Estats membres⁶². Així mateix, en la seva comunicació sobre el reforç de l'Estat de Dret a la UE, la Comissió ha subratllat la necessitat d'un marc comú per preservar aquest valor fonamental⁶³. No obstant això, més enllà de ser un valor fonamental per si mateix, l'Estat de Dret també compleix una funció instrumental en la consecució d'altres objectius essencials per al funcionament de la Unió. Sense jutges independents, la tutela judicial efectiva dels drets que el Dret de la Unió confereix als particulars s'esfumaria. En poques paraules, el principi d'independència judicial resulta imprescindible per garantir que es compleixi l'exigència de la tutela judicial efectiva.

3.1 Independència judicial

El Tribunal de Justícia de la Unió Europea ha insistit reiteradament que els Estats membres tenen l'obligació, segons l'article 19 TUE, d'assegurar que els òrgans que formen part del seu sistema judicial i que poden interpretar o aplicar el Dret de la Unió

⁵⁹ ASJP, op. cit. ap. 30, citant el Dictamen 2/13 sobre l'Adhesió de la UE al CEDH, 18 de desembre de 2014. Minister for Justice, cit., ap. 35; Comissió/Polònia (C-619/18), cit., ap. 42 [al·ludint a la seva prèvia STJ Wightman i altres, de 10 de desembre de 2018, ap. 63 (en la qual l'esmentada idea es vincula amb la dada que, "com es desprèn de l'article 49 TUE, que preveu la possibilitat que qualsevol Estat europeu sol·liciti l'ingrés com a membre de la Unió, aquesta es compon d'Estats que s'han adherit lliure i voluntàriament als valors comuns proclamats en l'article 2 TUE, els respecten i es comprometen a promoure'ls").

⁶⁰ Zinonos, P., op. cit. [nota 12], pp. 623 i ss., especialment p. 626, referint-se a les conclusions de l'Advocada General J. Kokott a l'assumpte Mellor, 22 de gener de 2009, que el principi de tutela judicial efectiva (com a exigència que els drets conferits pel Dret comunitari puguin ser exercitats davant els tribunals) és "una manifestació concreta del principi d'efectivitat".

⁶¹ Jurisprudència reiterada del TJUE: Comissió/Polònia (C-192/18), ap. 106; Minister for Justice and Equality, aps. 48 i 63; Comissió/Polònia (C-619/18), ap. 58; A.K. i altres, aps. 120 i 124.

⁶² European Commission, 2023 Rule of Law Report, COM(2023) 536 final, 2023.

⁶³ European Commission, Strengthening the rule of law within the Union: A blueprint for action, COM(2019) 343 final, 2019.

compleixin els estàndards de tutela judicial efectiva. Aquest mandat es desprèn de la naturalesa mateixa de la Unió Europea com una comunitat de Dret en què els ciutadans han de poder recórrer a tribunals imparcials i independents per defensar els seus drets en l'àmbit de la legislació europea⁶⁴.

Un aspecte essencial d'aquesta garantia és la definició de què es considera un "òrgan jurisdiccional" dins del marc del Dret de la Unió. Per tal que un tribunal nacional pugui ser reconegut com a tal, ha de complir criteris específics com la seva creació per disposició legal, el seu caràcter permanent, la vinculació de les seves resolucions, el desenvolupament de processos contradictoris, l'aplicació de normes jurídiques i, fonamentalment, la seva independència⁶⁵. Aquests requisits han estat reiteradament confirmats pel Tribunal de Justícia com a condició indispensable perquè els tribunals nacionals puguin exercir la seva funció en el sistema de cooperació judicial de la Unió, particularment en relació amb el mecanisme prejudicial de l'article 267 TFUE⁶⁶.

Dins de les múltiples garanties que sustenten la tutela judicial efectiva, el Tribunal de Justícia emfatitza especialment la necessitat de preservar la independència judicial, considerant-la una condició essencial per garantir el correcte exercici de la funció jurisdiccional⁶⁷. D'aquesta manera, recalca que aquesta independència no només s'exigeix per als mateixos membres del Tribunal de Justícia i del Tribunal General de la Unió Europea, com estableix l'article 19.2 TUE, sinó que és una obligació igualment aplicable als òrgans judicials dels Estats membres⁶⁸. Aquesta exigència no és merament formal, sinó que resulta imprescindible per al correcte funcionament del sistema jurídic de la Unió, especialment en aquells procediments en què els tribunals nacionals actuen com a garants de l'aplicació homogènia del Dret de la UE.

Aquest enfocament posa de manifest la interdependència fonamental entre tres pilars essencials: la independència judicial, la tutela judicial efectiva i l'Estat de Dret. Segons el Tribunal de Justícia, l'existència d'un poder judicial independent no és només una condició per garantir la imparcialitat en la resolució de conflictes, sinó també una salvaguarda imprescindible per assegurar l'efectivitat dels drets reconeguts pel Dret de la Unió. Més enllà de la protecció individual dels justiciables, aquesta exigència juga un paper clau en la preservació de l'Estat de Dret que constitueix la base mateixa de l'arquitectura institucional i jurídica de la Unió Europea⁶⁹. Aquesta exigència es desplega en dues dimensions essencials que han de confluir per assegurar la imparcialitat i l'efectivitat de la funció jurisdiccional.

En primer lloc, la independència judicial presenta una dimensió externa, que implica que els òrgans jurisdiccionals exerceixin les seves funcions amb plena autonomia, sense sotmetre's a cap vincle jeràrquic o de subordinació respecte a tercers, i sense rebre ordres

⁶⁴ Múltiples sentències consolidades: Comissió/Polònia (C-192/18), ap. 103; ASJP, ap. 37; Minister for Justice, ap. 52; Comissió/Polònia (C-619/18), ap. 55; ATJ Comissió/Polònia (C-791/19 R), ap. 31.

⁶⁵ ASJP, op. cit. ap. 38.

⁶⁶ Jurisprudència consolidada: Syfait i altres, 31 de maig de 2005, ap. 29; Torresi, 17 de juliol de 2014, ap. 17; Consorci Sanitari del Maresme, 6 d'octubre de 2015, ap. 17; Panicello, 16 de febrer de 2017, ap. 27; Banc de Santander S.A., 21 de gener de 2020, ap. 51.

⁶⁷ Principis d'independència judicial: ASJP, ap. 41; Minister for Justice, aps. 52-53; Comissió/Polònia (C-619/18), ap. 57; Comissió/Polònia (C-192/18), ap. 105.

⁶⁸ Garanties d'independència: ASJP, ap. 42; Escribano Vindel, 7 de febrer de 2019, ap. 65.

⁶⁹ Requisits per a la independència judicial: Comissió/Polònia (C-619/18), ap. 58; Minister for Justice, aps. 48 i 63; Comissió/Polònia (C-192/18), ap. 106; A.K. i altres, ap. 120.

ni instruccions de cap mena, independentment de la seva procedència⁷⁰. L'objectiu d'aquesta garantia és salvaguardar els jutges davant de possibles ingerències o pressions externes que puguin comprometre la seva imparcialitat i afectar la seva llibertat de decisió. En aquest sentit, el Tribunal subratlla la importància de la inamovibilitat judicial, un principi inherent a la independència externa que protegeix la integritat dels qui exerceixen la funció de jutjar, evitant que la seva continuïtat en el càrrec depengui de factors polítics o arbitraris⁷¹⁷².

Altrament, la independència judicial presenta també una dimensió interna, estretament lligada a la noció d'imparcialitat. Aquesta dimensió exigeix que els tribunals mantinguin una equidistància absoluta entre les parts en litigi i els seus interessos, tot garantint que cap element extern pugui condicionar la resolució del conflicte. En aquest context, el Tribunal estableix que la independència interna requereix un respecte escrupolós pels principis d'objectivitat i neutralitat, de manera que la funció jurisdiccional es basi exclusivament en l'aplicació rigorosa del Dret⁷³.

Ambdues dimensions de la independència judicial es materialitzen en un conjunt de garanties institucionals, que el Tribunal considera essencials per dissipar qualsevol dubte legítim sobre la imparcialitat dels òrgans jurisdiccional. Aquestes garanties inclouen, entre altres aspectes, la regulació de la composició dels tribunals, el procediment de nomenament dels jutges, la duració del seu mandat i les causes d'inhibició, recusació i cessament⁷⁴. També, el Tribunal subratlla la necessitat de disposar de normes clares en matèria d'inamovibilitat, règim salarial i garanties disciplinàries, ja que qualsevol buidatge d'aquestes proteccions podria posar en perill l'autonomia judicial i, per extensió, la tutela judicial efectiva.

L'anàlisi jurisprudencial del Tribunal evidencia com aquesta exigència d'independència judicial ha evolucionat des d'una perspectiva funcional cap a una dimensió estructural, que reforça la seva rellevància en l'arquitectura constitucional de la Unió. El Tribunal ha transcendit l'aproximació funcional en referència a la qualificació d'un òrgan com a tribunal nacional en relació amb la seva competència per plantejar qüestions prejudicials cap a una exigència estructural inherent a l'article 19.1 TUE. Així, mitjançant una interpretació creativa i expansiva d'aquesta disposició, es reafirma que la independència judicial no és només una condició per al bon funcionament dels sistemes de justícia nacionals, sinó també un pilar fonamental del sistema jurídic de la Unió en conjunt, que no deixa de trobar-se inserit en el sistema nacional dels Estats membres⁷⁵.

⁷⁰ TJUE, Comissió/Polònia (Indépendance de la Cour suprême), C-619/18, EU:C:2019:531, 24 de juny de 2019.

⁷¹ Closa, C., "Reinforcing EU Monitoring of the Rule of Law — Normative Arguments, Institutional Proposals and the Procedural Limitations", en C. Closa & D. Kochenov (eds.), *Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union*, Cambridge, Cambridge University Press, 2016, pp. 15-35, especialment pp. 16-22.

⁷² Campos Sánchez-Bordona, op. cit. p. 14 i ss.

⁷³ Competències estatals i dret de la Unió: Minister for Justice, ap. 66; Comissió/Polònia (C-619/18), ap. 74; Comissió/Polònia (C-192/18), ap. 111; A.K. i altres, ap. 123; Banc de Santander S.A., ap. 63; ATJ Comissió/Polònia (C-791/19 R), ap. 65.

⁷⁴ Principis generals d'independència: ASJP, aps. 45 i ss.; Escribano Vindel, aps. 66 i ss.

⁷⁵ Sáenz de Santa María, P. A., "Rule of Law and judicial Independence in the light of CJEU and ECtHR Case Law", en C. Izquierdo Sans, C. Martínez Capdevila & M. Nogueira Guastavino (eds.), *Fundamental Rights Challenges*.

Aquesta exigència, en definitiva, és essencial per garantir la plena efectivitat del Dret de la Unió i per assegurar que els tribunals nacionals puguin exercir el seu paper com a garants dels drets que l'ordenament jurídic europeu confereix als ciutadans⁷⁶.

3.2 Els mecanismes de control i la salvaguarda de l'Estat de Dret a la UE

El TJUE ha reiterat en nombroses ocasions que, si bé els Estats membres conserven la seva competència per organitzar la seva Administració de Justícia segons les seves pròpies estructures i principis, aquesta facultat no és absoluta ni il·limitada⁷⁷. Això significa que qualsevol mesura adoptada pels Estats membres en aquest àmbit ha de ser compatible amb els principis fonamentals del sistema jurídic de la Unió, especialment amb la tutela judicial efectiva i la independència del poder judicial.

Per consegüent, quan una norma o decisió nacional entra en conflicte amb aquestes exigències, ha de ser sotmesa a control jurisdiccional i, si escau, inaplicable en favor del principi de primacia del Dret de la Unió. L'organització de la justícia pels Estats membres no constitueix, en si mateixa, una aplicació del Dret de la Unió, ja que es tracta d'una competència estatal no transferida. No obstant això, entra dins de l'àmbit del Dret de la Unió en la mesura que pugui afectar el compliment, o incompliment, de les obligacions europees per part dels Estats membres.

Aquest principi no es limita únicament a l'àmbit de l'Administració de Justícia, sinó que s'estén a altres competències estatals que no han estat transferides a la Unió, però que poden tenir un impacte sobre l'aplicació efectiva del Dret de la Unió⁷⁸. Així, àmbits com la fiscalitat directa, l'extradició de nacionals a països tercers o determinats aspectes del procediment penal continuen sent competències estatals, però estan subjectes a supervisió quan poden comprometre les obligacions derivades del marc jurídic europeu. Aquesta perspectiva reforça la idea que l'autonomia dels Estats membres en determinades matèries no pot servir com a pretext per eludir el respecte als principis essencials de la Unió Europea, especialment pel que fa a la garantia d'un poder judicial independent i l'efectivitat de la protecció judicial dels drets reconeguts pel Dret de la Unió. Aquest equilibri entre l'autonomia dels Estats membres i el respecte als principis fonamentals de la Unió Europea implica que, fins i tot en àmbits que continuen sota la competència

⁷⁶ Zinonos, P., op. cit. pp. 623 i ss., especialment p. 626.

⁷⁷ Competències de la Unió vs. Estats membres: Comissió/Polònia (C-619/18), ap. 52. ("en exigir als Estats membres que compleixin aquestes obligacions, la Unió no pretén de cap manera exercir per si mateixa aquesta competència ni, per tant, contràriament al que al·lega la República de Polònia, que la hi estigui arrogant").

⁷⁸ El TJ es remet referent a això a dos exemples interessants: (Si bé, mancants normes de Dret de la Unió que regeixin l'extradició dels nacionals dels Estats membres a Rússia, els Estats membres mantenen la competència per a adoptar tals normes, estan també obligats a exercir-la amb observança del Dret de la Unió, en particular de la prohibició de discriminació recollida en l'article 18 TFUE, així com de la llibertat de circulació i de residència en el territori dels Estats membres, garantida en l'article 21.1 TFUE (STJ Raugevicius, de 13 de novembre de 2018)). "Les normes de procediment penal nacional no poden ser un obstacle a la competència que l'article 14.2, paràgraf segon, dels Estatuts del SEBC i del BCE atribueix al Tribunal de Justícia en tots els casos en què sigui aplicable aquesta disposició» (Rimšēvičs i Bce/Letònia, de 26 de febrer de 2019, ap. 57).

estatal, les mesures nacionals poden ser objecte de control per part del Tribunal de Justícia de la Unió Europea quan afecten l'efectivitat del Dret de la Unió.

El control de les mesures nacionals que vulneren la tutela judicial efectiva es duu a terme mitjançant diversos mecanismes jurídics. Els dos instruments principals per garantir el respecte d'aquests principis fonamentals són la qüestió prejudicial i el recurs per incompliment. La qüestió prejudicial, tal com ha assenyalat el TJUE, té com a objectiu proporcionar assistència als tribunals nacionals per a la resolució d'un litigi concret, però en moltes ocasions s'ha convertit en una eina per controlar l'efectivitat i aplicabilitat del Dret de la Unió⁷⁹. Tot i que el TJUE no pot revisar directament la legalitat de les mesures nacionals, mitjançant les seves respostes a les qüestions prejudicials pot establir que una disposició nacional és contrària al Dret de la Unió, exercint així un control sobre la normativa dels Estats membres. D'acord amb el principi de primacia, si no és possible interpretar la normativa nacional de manera compatible amb les exigències del Dret de la Unió, el jutge nacional encarregat d'aplicar les disposicions europees en el seu àmbit de competència té l'obligació de garantir-ne la plena efectivitat⁸⁰. Això implica que haurà de deixar inaplicada qualsevol norma interna contrària al Dret de la UE, fins i tot si ha estat adoptada posteriorment, i fer-ho d'ofici, sense necessitat d'esperar la seva derogació per via legislativa o mitjançant altres mecanismes constitucionals.

D'altra banda, el recurs per incompliment, interposat per la Comissió Europea o per un Estat membre, permet un control abstracte de la conformitat d'una mesura nacional amb el Dret de la Unió, independentment de l'existència d'un litigi concret. Aquest procediment no es limita a qüestions d'aplicabilitat o eficàcia, sinó que té per objecte determinar si un Estat membre ha incomplert les seves obligacions, fet que pot derivar en sancions econòmiques si la situació no es corregeix. La pràctica jurisprudencial ha demostrat que aquest recurs és una eina efectiva per controlar qualsevol mesura nacional que pugui vulnerar la tutela judicial efectiva i les exigències associades, com ara la independència judicial⁸¹.

A més d'aquests dos mecanismes, la Unió Europea disposa d'altres instruments per garantir el respecte a l'Estat de Dret. Un d'ells són les mesures provisionals previstes a l'article 279 del TFUE, que han adquirit un paper fonamental en el control de les reformes judicials poloneses⁸². Així mateix, l'article 7 del TUE preveu un procediment per afrontar riscos o violacions dels valors fonamentals de la Unió, inclòs l'Estat de Dret. Aquest article estableix dos mecanismes: un de caràcter preventiu, per a situacions de risc clar de violació greu, i un de sancionador, aplicable quan s'acredita una vulneració greu i persistent. No obstant això, aquest procediment ha demostrat ser ineficaç a causa de les dificultats per assolir les majories requerides i la manca de voluntat política. Tant la Comissió com el Parlament Europeu han intentat activar-lo en diverses ocasions, com en

⁷⁹ TJUE, *Miasto Łowicz i Prokurator Generalny zastępowany przez Prokuraturę Krajową / Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki i altres* (Assumptes acumulats C-558/18 i C-563/18). ECLI:EU:C:2020:234, 26 de març de 2020

⁸⁰ TJUE, *Energotehnica (MG)*, op. cit

⁸¹ Cortés Martín, J. M., "Sortejant els inconvenients de l'article 7 TUE...", pp. 479 i ss.

⁸² Documents de la Comissió: COM(2017) 835 final; COM/2014/0158 final; COM (2019) 343 final; COM/2018/324 final i el règim de condicionalitat dels fons europeus per a la recuperació de la pandèmia de la COVID-19 inclòs per la Comissió Europea.

els casos de Polònia i Hongria, però l'absència de consens entre els Estats membres ha limitat la seva aplicació efectiva.

Davant les limitacions de l'article 7, la Comissió Europea ha implementat mecanismes addicionals, com l'Informe sobre l'Estat de Dret, que inclou un informe anual destinat a supervisar l'evolució en els Estats membres. Aquest treball s'ha consolidat com una eina rellevant per impulsar reformes internes, com ho demostra el fet que el 68% de les recomanacions de l'informe de 2023 han estat implementades totalment o parcialment⁸³. Aquestes propostes s'han estructurat en quatre àmbits principals: el sistema judicial, el marc anticorrupció, el pluralisme ideològic i la llibertat dels mitjans de comunicació, i els contrapesos institucionals. Entre les indicacions implementades que formen part d'aquest 68% es troben, per exemple, mesures per reforçar la independència judicial, garantir processos de nomenament transparents, protegir els jutges de pressions polítiques, millorar la regulació i la transparència de la publicitat institucional, protegir la llibertat de premsa, enfortir els organismes anticorrupció i avançar en l'accés a la informació pública. Aquest mecanisme ha adquirit un valor metaconstitucional, ja que ha esdevingut un moment central i ritualitzat d'avaluació col·lectiva, a partir del qual es pot exigir als Estats membres el respecte estricte a l'Estat de Dret com a condició per gaudir dels drets derivats dels Tractats.

Paral·lelament, el mecanisme de condicionalitat pressupostària permet suspendre els fons europeus destinats als Estats membres en cas de deficiències generalitzades en l'Estat de Dret que afectin els interessos financers de la Unió⁸⁴. Aquesta eina, concebuda com una mesura coercitiva, busca garantir que els Estats membres compleixin les seves obligacions, vinculant el respecte de l'Estat de Dret amb l'accés als recursos comunitaris. El desenvolupament d'aquesta "caixa d'eines" per protegir l'Estat de Dret ha generat crítiques per part de la doctrina acadèmica i altres actors institucionals. S'ha assenyalat que la Unió ha creat nombrosos mecanismes de "mà suau", mentre que ha mostrat una clara reticència a utilitzar els instruments de "mà dura", com les sancions previstes en l'article 7 del TUE. Aquesta actitud ha portat a la infrautilització de mecanismes que podrien ser decisius per sancionar incompliments greus i garantir el respecte als valors fonamentals de la Unió⁸⁵.

La Comissió Europea ha reconegut aquest risc, assenyalant que *"la UE ha hagut d'afrontar dificultats importants relacionades amb l'Estat de Dret, fins i tot dins dels Estats membres"*⁸⁶. Aquesta realitat posa de manifest la necessitat d'una supervisió constant i d'eines eficaces per reaccionar davant possibles regressions democràtiques. A parer meu, el respecte de l'Estat de Dret no és només una exigència política, sinó una obligació de resultat que deriva directament de la pertinença a la Unió i que, per tant, no pot ser incompleta sense conseqüències.

Davant la degradació de l'Estat de Dret en alguns Estats membres, el Tribunal ha reforçat la seva posició, fent més explícit el vincle entre els valors democràtics i la preservació del

⁸³ Fonseca Morillo, F. J., *El Estado de Derecho en la Unión Europea: de un valor político a su dimensión financiera*, Barcelona, Real Academia Europea de Doctores, 2024.

⁸⁴ Martín y Pérez de Nanclares, op. cit.

⁸⁵ Mangas Martín, A. Polònia en el punto de mira: ¿solo riesgo de violación grave del Estado de Derecho? *Revista General de Derecho Europeo*, (44), 2018, pp. 1–12.

⁸⁶ Von der Leyen, Ú., "Una Unió que s'esforça per aconseguir més resultats. La meua agenda per a Europa. Orientacions polítiques per a la pròxima Comissió Europea 2019-2024", Estrasburg, 2019.

sistema jurídic de la Unió. Aquesta evolució jurisprudencial, exemplificada en la sentència *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*⁸⁷, no només reafirma el paper central del Tribunal en la protecció de l'Estat de Dret, sinó que també introdueix una nova dimensió en el discurs sobre la integració europea⁸⁸. En aquest sentit, la insistència en la defensa dels valors fundacionals reforça la identitat constitucional de la Unió i projecta el seu futur sobre una base normativa més sòlida.

Aquest canvi de perspectiva també estableix un vincle entre els orígens del projecte d'integració i els desafiaments actuals. Mentre que inicialment la Unió es concebia principalment com una estructura destinada a garantir la prosperitat econòmica, avui el seu fonament es recolza cada cop més en la defensa activa dels valors democràtics i de l'Estat de Dret. Aquest enfocament deixa clar que el projecte europeu mai ha estat neutral davant la deriva autoritària d'alguns Estats membres⁸⁹.

Així, el procés d'integració ja no es justifica únicament en termes de benefici econòmic o estabilitat política, sinó que s'articula cada cop més al voltant de la defensa d'uns principis compartits. Aquest canvi de paradigma posa en relleu el fet que els valors democràtics no són només una aspiració teòrica, sinó una realitat jurídica que ha de ser garantida de manera efectiva dins de la Unió Europea.

⁸⁷ ASJP, op. cit.

⁸⁸ Gutiérrez-Fons, op. cit.

⁸⁹ Tajadura Tejada, op. cit.

Conclusions

Aquest treball ha permès verificar la hipòtesi de partida i, més enllà d'això, ha revelat la profunditat d'una transformació silenciosa però decisiva en l'arquitectura constitucional europea. El que va començar com un projecte econòmic ha patit una metamorfosi, gràcies a la jurisprudència del TJUE, en una comunitat de valors on l'Estat de Dret no és només una aspiració política, sinó una exigència jurídica imperativa.

L'anàlisi jurisprudencial ha evidenciat com el TJUE, mitjançant una interpretació creativa i expansiva dels articles 47 CDFUE i 19.1 TUE, ha forjat un veritable constitucionalisme europeu sense Constitució formal. Aquesta construcció ha convertit la tutela judicial efectiva i la independència judicial en autèntics “drets-pont” que connecten l'ordenament europeu amb les realitats nacionals, penetrant en esferes tradicionalment reservades a la sobirania estatal.

Una de les reflexions més significatives és l'exposició del paper dual del jutge nacional. Aquest es troba en una posició única: és simultàniament jutge del seu propi sistema jurídic i jutge europeu per delegació. Aquesta dualitat no genera necessàriament tensions, sinó que crea un espai de diàleg constitucional enriquidor on el Dret de la Unió es nodreix de la diversitat nacional mentre projecta unitat interpretativa.

El treball ha posat de manifest que el sistema europeu de protecció de l'Estat de Dret funciona més eficaçment a través de mecanismes “suaus” com la qüestió prejudicial que mitjançant instruments polítics més contundents. La força del Dret, quan és aplicada de manera consistent i coherent, resulta ser més persuasiva que la coacció política directa.

L'estudi ha manifestat també els límits de les resistències nacionals davant l'expansió del Dret europeu. Quan els Estats membres han intentat blindar certes esferes de la interferència europea invocant la identitat constitucional nacional, el TJUE ha demostrat una capacitat notable per trobar esclatxes jurídiques que li permeten mantenir la supremacia del Dret de la Unió sense negar formalment aquestes especificitats nacionals.

La conclusió més personal d'aquest treball és que la Unió Europea ha aconseguit crear quelcom inèdit en la història: un sistema jurídic supranacional que es reforça precisament a través de la seva diversitat interna. La tutela judicial efectiva ha esdevingut el fil conductor d'aquesta construcció, demostrant que els drets fonamentals no són només límits al poder, sinó també instruments de construcció europea.

Davant dels desafiaments contemporanis del populisme il·liberal, aquest estudi confirma que la Unió disposa d'anticossos jurídics sòlids. No obstant això, la seva eficàcia depèn de la voluntat dels jutges nacionals de mantenir-se fidels a la seva doble lleialtat: al Dret nacional i al Dret europeu. En aquesta fidelitat compartida rau, en definitiva, el futur de l'Estat de Dret a Europa. La tutela judicial efectiva, tal com l'ha construït el TJUE, no és només un dret fonamental més: és l'expressió jurídica d'una Europa que ha escollit confiar en el Dret com a llenguatge comú per superar les seves diferències històriques. Aquest és, potser, el llegat més valuós d'aquesta construcció jurisprudencial. El poder de demostrar que és possible construir unitat sense uniformitat, i que la diversitat, quan és canalitzada pel Dret, esdevé riquesa compartida.

Bibliografia

Articles de revistes acadèmiques

Achútegui, E. R. (2017). Tras la doctrina del TJUE: ¿sigue siendo santa la cosa juzgada? *Revista Aranzadi Doctrinal*, (4), 139-145.

Armijo, A. B., & Mendaña, N. M. (2011). La cuestión prejudicial y otras formas de diálogo con el tribunal de justicia de la unión europea. La singular participación de los jueces españoles. *Justicia administrativa: revista de derecho administrativo*, (53), 41-72.

Badet, L. (2020). À propos de l'article 19 du TUE, pierre angulaire de l'action de l'Union Européenne pour la sauvegarde de l'État de droit. *Cahiers de droit européen*, 56(1), 57-106.

Closa, C. (2016). Reinforcing EU Monitoring of the Rule of Law — Normative Arguments, Institutional Proposals and the Procedural Limitations. En C. Closa & D. Kochenov (Eds.), *Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union* (pp. 15-35). Cambridge University Press.

Cortés Martín, J. M. (2020). Sorteiant els inconvenients de l'article 7 TUE: El mecanisme de condicionalitat pressupostària com a instrument de defensa de l'Estat de Dret. *Revista de Dret Comunitari Europeu*, 24(66), 473–517.

Escudero, M. L. (2019). Primacía del derecho de la Unión Europea y sus límites en la jurisprudencia reciente del TJUE. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 23(64), 787-825.

García-Valdecasas Dorrego, M. J. (2019). El Tribunal de Justicia, centinela de la independencia judicial desde la sentencia Associação Sindical dos Juízes Portugueses (ASJP). *Revista Española de Derecho Europeo*, (72), 75-96.

Giró París J. Els Drets Humans des de la perspectiva de les generacions futures. *bioètica & debat* · 2009; 15(55): 15-19

Gutiérrez-Fons, J. A. (2023). El Tribunal de Justicia y la Unión Europea como «una unión de valores». *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 76, 11-28.

Magaldi, N. (2022). La construcción de un Poder Judicial europeo y las garantías de su independencia. *Revista española de derecho constitucional*, (125), 127-157.

Magnotta, M. R. (2012). La organización del poder judicial y las relaciones entre jueces ordinarios y tribunal constitucional en los estados miembros de la Unión Europea (trad. F. J. Durán Ruiz). *Revista de Derecho Constitucional Europeo*, (17).

Mangas Martín, A. (2018). Polonia en el punto de mira: ¿solo riesgo de violación grave del Estado de Derecho? *Revista General de Derecho Europeo*, (44), 1–12.

Martín y Pérez de Nanclares, J. (2019). La Unión Europea como comunidad de valores: a vueltas con la crisis de la democracia y del Estado de Derecho. *Teoría y Realidad Constitucional*, (43), 121-159. <https://doi.org/10.5944/trc.43.2019.24401>

Martín Rebollo, L. (2016). Sobre el papel del juez nacional en la aplicación del derecho europeo y su control. *Revista De Administración Pública*, (200), 173–192.

Muñoz, W. R. (2020). Prima i diritti e poi l'integrazione: cuestión prejudicial, identidad nacional y dialogo entre tribunales. *Revista Ítalo-española de Derecho procesal*, (1), 49-66.

Sánchez, S. I. (2022). La independencia judicial como principio constitucional en la UE: los límites del control por el Tribunal de Justicia de la UE. *Teoría y realidad constitucional*, (50), 487-516.

Sáenz de Santa María, P. A. (2024). Rule of Law and judicial Independence in the light of CJEU and ECtHR Case Law. En C. Izquierdo Sans, C. Martínez Capdevila, & M. Nogueira Guastavino (Eds.), *Fundamental Rights Challenges*.

Tajadura Tejada, J. (2023). El populismo iliberal contra el Estado de Derecho: la defensa europea de la independencia judicial. *Araucaria*, 25(53), 409-431. <https://doi.org/10.12795/araucaria.2023.i53.16>

Ugartemendia Eceizabarrena, J. I. (2020). Tutela judicial efectiva y Estado de derecho en la Unión Europea y su incidencia en Administración de Justicia de los Estados miembros. *Teoría y Realidad Constitucional*, (46), 309-341. <https://doi.org/10.5944/trc.46.2020.29114>

Zinonos, P. (2019). Judicial Independence & National Judges in the Recent Case Law of the Court of Justice. *European Public Law*, 4, 623-626.

Llibres

Afroukh, M. (2023). *Droits et libertés fondamentaux*. Presses Universitaires de France. <https://doi.org/10.3917/puf.afrou.2023.01>

Díez-Picazo, L. (2013). *Sistema de derechos fundamentales* (4a ed.). Civitas/Thomson Reuters.

Fonseca Morillo, F. J. (2024). El Estado de Derecho en la Unión Europea: de un valor político a su dimensión financiera. *Real Academia Europea de Doctores*.

Montesquieu. (1987). El espíritu de las leyes (trad. José A. González). Alianza Editorial. (Obra original publicada en 1748)

Jurisprudència del Tribunal de Justícia de la Unió Europea

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (1997, 20 de març). Hayes i altres contra Kronenberger GmbH, C-323/95. ECLI:EU:C:1997:116.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2003, 30 de setembre). Gerhard Köbler contra Republik Österreich, C-224/01. ECLI:EU:C:2003:513.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2007, 13 de març). Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd contra Justitiekanslern, C-432/05. ECLI:EU:C:2006:755.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2010, 22 de desembre). DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH contra Bundesrepublik Deutschland, C-279/09. ECLI:EU:C:2010:811.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2018, 6 de març). Slowakische Republik contra Achmea BV, C-284/16. ECLI:EU:C:2018:158.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2018, 27 de febrer). Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16. ECLI:EU:C:2018:117.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2018, 25 de juliol). Minister for Justice and Equality, C-277/11. ECLI:EU:C:2012:744.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2019, 24 de juny). European Commission contra Republic of Poland, C-619/18. ECLI:EU:C:2019:531.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2024, 8 de maig). Asociația Forumul Judecătorilor din România i Asociația Mișcarea pentru Apărarea Statutului Procurorilor contra Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, C-53/23. ECLI:EU:C:2024:388.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2024, 26 de setembre). Energotehnica (MG), C-792/22. ECLI:EU:C:2024:788.

Tribunal de Justícia de la Unió Europea. (2025, 30 d'abril). Inspektorat kam Visshia sadeben savet, C-313/23, C-316/23 i C-332/23. ECLI:EU:C:2025:303.

Jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans

Tribunal Europeu de Drets Humans. (1984, 26 d'octubre). De Cubber contra Bèlgica, 9186/80. ECLI:CE:ECHR:1984:1026JUD000918680.

Tribunal Europeu de Drets Humans. (1995, 4 de desembre). Bellet contra França, 23805/94. ECLI:CE:1995:1204ECCHR23805.

Legislació i documents oficials

Comissió Europea. (2019). Strengthening the rule of law within the Union: A blueprint for action. COM(2019) 343 final.

Comissió Europea. (2023). 2023 Rule of Law Report. COM(2023) 536 final.

Comissió Europea. (2024, 24 de juliol). Informe sobre l'Estat de Dret 2024.

Comissió Europea. (2018, 16 d'octubre). Aplicación de la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea en la elaboración de normas y políticas de ámbito nacional – Directrices. Oficina de Publicaciones de la Unión Europea.

Decisió Marc del Consell, de 13 de juny de 2002, relativa a l'ordre de detenció europea i als procediments de lliurament entre Estats membres. Diari Oficial, L 190, 1.

European Commission. (2024). Upholding the Rule of Law. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law_en

Von der Leyen, Ú. (2019). Una Unió que s'esforça per aconseguir més resultats. La meua agenda per a Europa. Orientacions polítiques per a la pròxima Comissió Europea 2019-2024. Estrasburg.